

50 urteko balantzea: PRESAGIO ONIK EZ

Kepa Altonaga

1 Lagunok, lagunak, egun on denoi, eta beste ezer baino lehenago eskerrak eman nahi dizkiot Udako Euskal Unibertsitateari hitzaldi honetarako gonbita luzatzearen. Foro paregabea opetsi dit zuon aurrean aurkezteko aspaldi honetan guztiz arduratuta naukan mintzagaia. Izan ere, euskara batua inoiz arrakastatsua izan dela asumitu arren, nire begietarako asko dira inboluzio-prozesu bizi batean murgilduta gaudela adierazten diguten sintomak. Asko eta asko dira, eta gero eta sarriagotan pentsatzen dut gure frakaso kolektiboaren zantzuak direla. Hortik hitzaldi honen gaia eta titulua: *50 urteko balantzea: Presagio onik ez.*

Larregi gustatzen zait berba egitea; halandaze, gaurkoan idatzita ekarri dut parraplada: denbora mugatua eman didate eta artez-arteaz joan behar dut. Lehenago arituko naiz lexikoaren gainean, ostean prosaren gainean eta, amaitzeko *sukalkiaren* inguruan.

2 Nondik edo handik hasteko, abiapuntu historikoraino joko dugu, 1968. urte urrunxko hartara arte, eta bistadizo arina egingo diogu euskara batuaren jaiotza ofiziala jaso zuen argazki ospetsuari. Hor ezagutuko ditugu gerora hainbestetan entzundako izen handiak: Mitxelena, Villasante, Lafitte eta beste, aurre-aldean... Hor daude ere gure Gabriel Aresti, edo Ibon Sarasola atzerago. Hor Piarres Xarriton, edo gesutxo batean aipatuko dudan Plazido Muxika.

Eta bestalde, badago ere Jose Luis Txillardegi, baina egon gabe... orduan erbesteraturik baitzegoen, Belgikan (?).

Baina, niretzat goizegi da 1968. urtea.

Inor ez da jakitun jaio, eta, beti, autobiografiak edukitzen du zerikusi handia une jakin bateko konbikzioekaz. Niretzat hamar urte geroago jaio zen euskara batua, 1978. urtean. Izatez, **(3)** German Rodriguez hil zuten udan joan nintzen lehen aldiz UEUra, eta, esan liteke, han, Iruñeko Larraona ikastetxean deskubritu nuela euskara batua, 1978an **(4)**.

UEUren humus horretan ernatu nintzen, eta artean gazte eta berde -20 urtekoa-, gogotsu ekin nion Biologiako euskarazko teknolektoa lantzeari: ikasketa guzti-guztiak erdaraz egin eta gero neure hizkera propioa eraikitzen-edo aritu nintzen biologia-kontuak euskaraz azaldu ahal izateko, eta, izan ere, leku askotan bilatu nituen horretarako materialak, orduan hain urriak, eta begi-bistakoa da, ez nengoen bakarrik ataza horretan.

Biologiako nire teknolektoa osotu-gura horretan, Plazido Muxikaren hiztegia ere arakatu nuen **(5)**. Plazido Muxikak 1965ean argitaratu zuen hiztegia, zeina betetzera baitzatorren ordura arteko hiztegitzaren hutsune itzela, hain zuzen ere erdaratik euskararakoa.

Bertan aurkitutako berba batek basaltotuta utzi ninduen: *Evolucionismo* terminoa bilatzean **(6)** *darbinkeri* topatu nuen euskal ordain gisa. Ez dira euskarari buruzko ezagumendu sakonak behar, jakiteko atzizki markatua dela “-keria”, alegia, gaitzesten den zerbait adierazten duela. Darbinkeri horrek, noski, Darwin osoa arbuiatzen du, izenetik bertatik estigmatizatuz, eta bai, neurri batean agerian uzten digu sasoi horretako gure intelligentsiaren trenpua, trenpu eskasa.

Dena esateko, Plazido Muxikaren hiztegia oso garbizalea da, mailegu zahar etxekotuak inkluditu arren. Baina, ez ditu onartzen nazioarteko hitzak, eta horrela, *triangelu isoszele* esan beharrean, konparazio batera, *iruki zango-berdin* esatea proposatu zuen, grekoz esanahi horixe duelako.

Esan gabe doa, planteamendu hori nahikoa eskasa da, eta horretaz ohar zaitezke hizkuntzari proiektzio kulturalen bat duen ezer eskatu bezain laster.

(7) 1976an *Natur Zientziak hiztegia* argitaratu zuen Jakinek. Ez dago esan beharrik, proiektzio kulturala gura zuen *Natur Zientziak hiztegiak*, eta alde horretatik estuegi suertatu zitzaion Plazido Muxikaren planteamendua.

Aitzinsolasean honelako adierazpenak irakurriko dituzue: → *ehundaka eta ehundaka hitz erdaratikoak onartu dira*

baina

→ *erdaratiko hitza gorde eta erabili dugu, euskarazkoa argitzaile bezala jarritz. Esate baterako, heterotrofo eta bestejale.*

Asmoak asmo, *Natur Zientziak hiztegia* ezin beteago dago *argitzaile* bizkarroi horiekaz, eta, zer?, ba, azken batean, argitzaile horiek leku gehiena bereganatu dute. Konturatu orduko morroiak nagusitu egin dira. Aipatu bezala, *Natur Zientziak hiztegiak* esan egin zuen erdaratiko hitzak onartuko dituela, baina, gero, erabili, gehienbat euskal harrobikoak erabili zituen.

Dozena bat urte geroago (8), UZEIren *Zoologia hiztegian* borroka bera daukagu (9):

→ *kontua izan da, zein terminori eman behar zitzaion lehentasuna: hitz kultuari ala euskal harrobitik hartutakoari? Uste dugu, badela ordua erro kultuez eratutako hitzei beldurra galtzekoa.*

Era berean:

→ *horrek ez du esan nahi hiztegi honetan euskal harrobiko hitzak zokoratu direnik. Hauek "halaber" batekin ematen dira kuasi-sinonimo gisa, ezin bait dute kasu*

guztietan hitz kultua ordezkatu. Arazoa da noiz eta nola erabili behar diren.

Eta bai:

→ maila bakoitzak bere hizkuntza propioa behar du: batzuetan hizkuntza teknizistagoa erabili beharko da eta beste batzuetan hizkuntza apalagoa. Hori hiztegiaren erabiltzaileak erabaki beharko du, kasuan kasu, testuingurua eta jasotzailea kontutan hartuz.

Konturatu zaretenez, nahikoa kontradiktorioa suertatzen da aitzinsolaseko azalpena. Batetik, badu Plazido Muxikaren hiztegi gintzaren eremu grabitatoriotik urrundu-behar nabaria, baina, aldi berean, ezin du ebaki zilbor-hestea kuasi-sinonimoekin. Eta horrela aitzinsolasak berak damaigu trikimailua Plazido Muxikarena egiten segitzeko: maila izango da, kanpoko hitzik ez erabiltzeko aitzakia.

Eta praxian darabilzun maila edozein izanda ere unibertitatekoa barne, itxura batean beti egongo da hobeto euskal harrobiko hitza, erdaratikoa baino. Hau da, 1988an gaude, eta teorian onartuta daukagu atea ireki behar zaiela maila jasoko erdal terminoei, baina, *de facto*, Plazido Muxikarena egiten segitzen dugu.

Horrek gure lexiko teknikoaren parbularizazioa ekarri du, eta praktikan sortu egin da bizkarroi argitzaile-laguntzaileen oste ikaragarria. Ez naiz hemen tematuko karniboro, herbiboro eta horrelakoen defentsa inutilean.

Dena dela ere, aipatu egingo ditut kontrobertsia horren orduko lekuko bi (**10**). Nik neuk hainbat orrialde eskaini nizkion eztabaidari, panda hartuta adibidetzat. Jada ez naiz ondo gogoratzen, baina uste dut (**11**) erakutsi gura nuela ez nengoela *esne desnatatuaren sindrome* pean (1997).

Ajeak aje, 1996an argitaratutako *Hirumila hiztegian* (**12**) karniboro bilatzera sartu eta *haragijale/okelajale* aurkituko dituzu aukera gisa (**13**); baina karniboro horri

larga jarri zaio, eta bai herbiborori, omniborori, autoktonori, azefalori, auriferori, akuiferori, anelidori, ekimosiri, hipokondriori, intsektiborori.

Hau da, Plazido Muxika efektua nabarmena da *Hirumila hiztegian*, Natur Zientziak eta UZEIren Zoologia hiztegian izan den bezala.

Halaber, horrelakoekin batera badago beste multzo zabal bat, nolabait kanonikoa eta euskarazko ordain argitzailea damaizkiguna; multzo horretan ere, segun-antza, lehenatasuna euskal harrobiko berbari eman zaio: esaterako, *eztendun* kalamidade horren ostetik dator *himenoptero*.

Badaude ere, euskarazko laguntzailerik gabekoak, esate baterako *hipostasi*, eta *heliofilo* eta *hidrofilo*, harrigarriro *eguzkizale* eta *urzalerik* gabe doazenak.

Edozelan ere, ateratzen den lehen inpresioa nahasmenduarena da: bai hizkuntza-mailak eta bai berben esangurak guztiz nahastuta daude.

Hari horrekin amaitzeko, Xabier Amuritzari egingo diot tartetxo bat (**14**). Amuritzak hain zuzen 1996an plazaratu zuen artikulu benetan zorrotza eta klaribidentea *Jakin* aldizkarian, *Elhuyar* hiztegiaren eta *Hirumila* hiztegiaren aldibereko agerpena zela-eta. Emaizta zeharo kezagarriak aurkeztu zizkigun, hiztegi biotako lexikoak konparatuta.

Zer ikusi zuen? Ba, denok dakigun zer edo zer. Gure inguruko hizkuntza indartsuek amankomunean daukaten unibertso kontzeptuala bere baitatik asmatzen ari dela euskara bezalako hizkuntza agoniko bat, eta, okerragoa dena, hiztegiak bakoitza bere aldetik.

Horrenbestez, Amuritzaren berbetan, emaitza

→ *indefinizio etsigarria* da; emaitza

→ *anbiguotasun gogaikarria* da; emaitza

→ *ausarkeria suizida* da.

Ni neu bat natorkio erabat.

Halandaze, Xabier Amuritzaren begietarako nahikotxo goibel dago panorama. Xabier Amuritzak dioenez (**15**),

→ *lexiko guztia deskolokatuta daukagu*, eta areago,

→ *auzia ahul eta motz planteatzen da*.

Uste dut larria dela, oso, Amuritzak zioskuna. Eta oraintsu, 2007an, deskolokatuta barik, barkatu!, “hizkuntza guztia *deskojonatuta* daukagu”la aldarrikatu du Xabierrek, eta bai ere 20.000 hitz komun falta ditugula, eguneroko bizitza modernorako beharrezkoak.

Ez naiz puntu honetan luzatuko. Begi-bistakoa da lexikoa deskolokatuta edukita ez dela erraza prosarako eredu praktikable bat garatzea, dela fikzio-prosa, dela ez-fikziozkoa, zeren zehaztasun-falta terminologikoa (**16**) zehaztasun-falta kontzeptuala baita.

Amuritzaren artikuluak katalizatu egin zuen kolkoan nerabilen gogoeta: aspaldian nenbilen bueltaka eredu linguistikoaren kezkarakin, eta konbentzitura nengoen behar dugula ohikoaz bestelako eredu bat, zeinak ahalbidetuko baitigu prosa bat noranahikoa eta jakite-hegoek igoa, prosa-eredu bat proiektzio kulturala duena.

(**17**) “Prosazko tradizio sendo bat osatu beharraz” mintzatu zen Luis Villasante *Euskararen auziaz* (1989) liburu gogoangarrian, zeina benetako gida baita euskararen batasunerako, areago, euskararen salbamendurako Villasanteren ustez. Aita Villasantek autore klasikoen ezinbestekotasuna azpimarratu zigun, eta ildo horretan, zer esanik ez, erlatibo anaforikoak errebindikatu zituen. Gure prosari erlatibo anaforikoa galaraztea euskara autoimmolatzea litzateke Villasanteren ustez, ito egingo

ginateke-eta euskara errazean plisti-plastaka. Aitzitik, desengaina gaitezen, prosa homologagarria eraiki behar dugu, prosa-molde bat nazioarteko prosa komunikatib hurbil egongo dena. Baina, anaforikoak baztertzen diren unetik, ezinezko bihurtzen dugu prosa homologagarri hori! **(18)** “Hortik joaz zer moduzko kultura egin daiteke hizkuntza batean? Horrelako tresneria eskas eta zehaztugabeaz, ezer gutxi, inolaz ere”.

Gabriel Arestik jadanik 1973an plazaratu zuen antzerako gogoeta **(19)**: *anitzetan erran genuen inor ez dela profeta bere mendean, baina zinki eta finki esperatzen dugu (akaso euskara unibertsitateen paret artean murgilduko denean) etorkizuneko generazioek derrigor itzuli beharko dutela “back to Leizarraga”.*

Idea horietan oinarrituta, eta Gabriel Arestik euskararen gorputzean atzeman zuen ingelesaren bikoiztasuna erreplikaturaz **(20)**, euskara leizarragatarrago baten komenientzia aldarrikatu nuen komunikazioa mailaz igotzen denean, hau da, hegaldi domestikoetatik haratagoko kontuetan aritzen garenean, hegaldi transozeanikoetan. Ingelese bezala-edo, era bateko euskara erabil daiteke kontu domestikoetarako, eta euskara leizarragatarrago bat gaiaren konplexutasunak bestelako baliabide estilistikoak derrigortzean. Horrexegatik, Leizarragarengana atzera ere. Back to Leizarraga.

Batzuetan hegaldia transozeanikoa izan arren, ez dago zertan jo prosa leizarragatarrera, bestelako trikimailuez balia zaitezke-eta, **(21)** Olariagaren tira honetan bezala. Dena dela, maila batetik gora -nire begietarako- gehienetan prosa leizarragatarra da testuek oihuka eskatzen dutena. Hala ere, balirudike iheska gabiltzakiola prosa horri, arrazoiak arrazoi. Erabaki hori ulertezin suertatzen zait askotan.

Esate baterako **(22)**, joan den udan irakurri nuen Elena Ferranteren tetralogia ederra. Ezin naiz orain luzatu

irakurketa horrek eskainitako gozamenaz. Bakarrik aipatuko dut *miraritura* utzi nauen kontua. Eta da...

ikustea hutsaren hurrengoa izan dela (**23**) erlatibo anaforikoen presentzia: 4, 4, 3 eta 1. Dozena bat anaforiko 2500 orrialdetan. Ez dakit zenbat anaforiko egongo ziren italierazko jatorrizkoan, baina argi eta garbi, saihestu egin da anaforikoen erabilera itzulpen horietan, askotan eta askotan egiten den bezala. Jakina, hori opzio posible bat da, baina niri Villasanteren oihartzunak datozkit nahigabe, alegia, anaforikoak baztertzen diren unetik, ezinezko bihurtzen dugu prosa homologagarri bat. Ezin dut bazterketa hori ulertu. Adibide batekin azalduko dut nire pertzepzioa.

Aspaldi irakurri nuen (**24**) *La vida instrucciones de uso*. Zoragarria begitandu zitzaidan. Geroago jakin izan dut Georges Perec-ek badituela beste liburu bi ere: *bata*, 300 orrialdekoa eta e bokala behin ere ez darabilena, nahiz eta letra horixe izan usuena frantsesez; *bestea* 140 orrialdekoa eta zeinean bokal guztietatik soilik e bokala erabili baitzuen. Emaitzak emaitza, hor beste barik estilo-ariketa bat dago, trebatzeko bide bat: Georges Perec-ek jolas-modura erabaki du lastre batekin aritzea, eta, jakina, horrek nabarmen zaildu zion idazketa-lana, begi-bistakoa denez.

Baina Georges Perec-en prosaren kasuan anekdotikoa dena, lege bihurtu da geurean beste era batera, eta nire ustez zeharo lastratu du gure prosa. Koiunturala izan dena Georges Perec-en prosan, estrukturala da geurean (**25**): lexikoa kartzela da askotan, eta presoaren bola astun hori da anaforikoen debekua. Horrela nekeza da hegaldi domestikoetatik haratagoko bidaietan pentsatzea, prosa horrekin ezinezkoa baita.

Honaino iritsi garela, Juan Luis Zabalaren iritzia ekarri gura dut (**26**). Berrian *Idazleon filologo-senaz* plazaratu

zuen 2017ko martxoan. Oso kontuan hartzekoa iruditu zitzaidan, eta hurrengo zioen besteak beste:

“Euskal idazleok gaizki idazten dugula esatea zilegi iruditzen zait, gure hizkera pobrea eta indarrik gabekoa dela esatea ere bai; jasoegia dela, ez”.

Eta segidan:

“...analfabetismoa dago, nire ustez, topiko horri lotutako okerreko iritziaren oinarrian: euskaldun gehienok nahiko ondo alfabetatuta gaude erdaraz, batzuk gaztelaniaz, besteak frantsesez, oso gutxi bietan; baina euskarazko batez besteko alfabetizazio maila oso baxua da... Horregatik, euskarazko liburuari erdarazkoari baino errazagoa izatea eskatzen zaio; zehatzago esanda: erdarazko zein euskarazko liburuei eskatzen zaie, antzeko gisan, errazak izateko, baina erraztasun maila berbera lortzeko erdarazkoak baino maila apalagoa behar du, ezinbestean, euskarazkoak, ondo alfabetatu gabeko irakurlearentzat edozer baita zailtasun eta oztopo. Zilegi da, jakina, hiztegia begiratu beharrik gabe irakurri nahi izatea, logikoa eta ulergarria; baina, bizi garen egoera diglosikoan, euskarazko irakurlearen buruko hiztegia, kanpoko kontsultaren beharrik ez duena, mugatuagoa izaten da erdarazko irakurlearena baino; eta hiztegiarekin gertatzen dena gertatzen da sintaxiarekin eta hizkuntzaren gainerako baliabideekin ere. Zango laburrak ez du sasi askorik behar trabatuta geratzeko. Hortik sortu da, nire ustez, egiatik horren gutxi duen topiko hori, euskal idazle filologo-senak itsutuena”. Filologizazioarena, alegia.

Deboilagarrria da Zabalak plazaratutakoa, baina ez-ikusiarrena egin zaio. Nire ustez analfabetismoarenak modu nahikoa konplutuan azaltzen du errealitatea. Horixe da nire inpresioa, eta inpresioa diot zeren inpresioetatik harantz ez baitugu daturik, nik dakidala behintzat. Ez dago daturik euskaldunen hizkuntza-gaitasunen inguruan. Azkenekoak orain hogeitaka urtekoak dira (**27**).

Eusko Jaurlaritzako Hezkuntza Sailak Fakultatea, karreraka eta ikasmailaka aztertu zuen euskal lerroetako ikasleen euskara-maila, 92/93 ikasturtean hasi eta 96/97 ikasturtera arte. Emaitzak bihotz-erdiragarriak izan dira urte batean bai, eta hurrengoan ere bai.

Esate baterako (**28**), Biologiako ikasleen artean, soilik %34k eduki zuen EGA tituluari dagokion euskara-maila 96/97 ikasturtean; urtez urteko emaitzak hauexek izan ziren: %34 (92/93), %31 (93/94), %36 (94/95), %40 (95/96), %34 (96/97).

Aldeak alde, oso antzerako emaitzak lortu ziren Fakultate gehienetan. Konparaziorako, ikus ditzagun EGA mailadun ikasleen portzentajeak Informazio Zientzietan: %46 (92/93), %37 (93/94), %33 (94/95), %36 (95/96), %26 (96/97).

Beste makina bat datu aipa daitezke, baina bihotza eroriko litzaiguke lurreraino baino beherago.

Baten batentzat azken esperantza izan daitekeena ere lorrinduta dugu: Euskal Filologiako ikasleen artean soilik %34k eduki zuen EGA maila 96/97 ikasturtean (Adi: EGArri dagokion maila esaten ari gara, eta ez EGA titulua edukitzea).

Negargarria da (**29**): unibertsitatean euskaraz ari ziren ikasleen ezta erdiek ere ez zuten EGA mailarik: % 27, % 35, % 34, % 31, % 34.

Datu horien argira, ez da batere probable ikasle horiek unibertsitate mailako buru-lanak eskatzen duen zorroztasunez eta fineziaz hitz egin eta idazteko gaitasuna izatea: horixe irakur zitekeen urtez urteko emaitzen txostenetan.

Oso zalantzazkoa zen eta -nire ustez- da, beraz, ikasle gehienen hizkuntza-gaitasuna, unibertsitateko jardunak eskatzen duen abstrakzio-mailan erosotasunez aritzeko

bestekoa izatea. Hori horrela delarik, zer da, ba, benetan jazotzen ari dena euskal lerroetako irakaskuntzan?

Nire inpresioa da egoera ez dela hobetu harrezkero, okertu baino. Eta (badaezpada?) ez da azterketa errepikatu. (*Bonus track*: mintzaldi hau eman eta astebetera -2018-06-28-, nire susmo txarra betetzera zetozen datuak plazaratu zituen *Berria* egunkariak, **30** eta **31**).

Ibon Sarasolak ederto laburtu du fenomenoaren izenburu honetan (**32**): *euskara batuaren miraria*. Prozesua 1960ko hamarkadan abiatu zen -“euskara azken hatsak ematen ari zela”-, eta, Ibonek dioskunez, malkartsua izan zen, ez zirelarik faltatu “eztabaidak, haserreak eta tirabirak”, baina “euskara batuaren arrakasta berehala hasi zen nabaritzen”. Euskara batuaren miraria, jakina, ez zen izan miraria, lan askoren emaitza baizik, diziplina handiz lortua, eta, besteak beste, Ibonek azpimarratzen duenez, “gure belaunaldia izan zen [...] literatura-tradizioa balioetsi zuen lehena”. Lehena eta -ikusitakoak ikusita- belaunaldi bakarra.

(**33**) “Euskara Batuaren arrakasta da, ziur aski, euskaldunen komunitatearen historiako gertaera garrantzizkoena”, idatzi du Ibonek, eta, egia esateko, ni neu ere pentsaera horretakoa naiz. Hala ere, inguruari erreparatuta ez dakit noraino arrakastatsua izan den -eta den- euskara batua. Ez dakit arrakasta hori ez ote den guri gustatuko litzaigukeena -*wishful thinking*-, egiatan horrelakorik gertatu ez bada ere.

Hasieran esan dut: nire begietarako asko dira inboluzio-prozesu bizi batean sartuta gaudela adierazten diguten sintomak. Botoi bat ekarriko dut erakusgarri.

Iaz irakurri dut (**34**) Pamielak argitaraturiko Joseba Sarrionandiaren *Lapur banden etika ala politika*, zeina, jatorriz, eztabaidarako testu bat baitzen, Mondragon Unibertsitateak urte birik behin antolatzen duen *Euskal Kulturgintzaren Transmisioa* aditu-titulurako. Liburuak

badakartza, lehen zatian, Sarrionandiaren testua, eta gero, bigarren zatian, ikastaroa segitu zutenek testuari egin iruzkinak, gehi, kasuan kasu, Josebaren erantzunak. Denetara hogeit hamar dira iruzkingileak, eta beren inzialekin izenpetzen dute. Eurotariko batek krionizatuta utzi nau benetan: OA sinatu duenak. Dozena bat iruzkin dauzka, tartean liburuko lehena eta atzena. Ez dakit hori esanguratsua denetz. Lehen iruzkinak, adibidez, hauxe-edo diotsu (35):

Tunel baten moukua ta herriyakiko komunikaziyo gutxikin. Holaxe definitu dezu zure azken 35 urtetako demboa, ta tendentzi ezberdiñ hoyen arrazoia ulertzeko elkarrizketa bat proposatzeiguzu. Baserri baten hazitako (kale)umia naiz ta sekula eztittut parkiak gustoko izan. Lepoaño aspertze nitzan, baño bazeon dibertsiyo konkretu bat ikearri gustatze zitzatena: suge formako toboganak. Goitik zeññ betik burua sartu ta barruan ezer ikuste etzian hoyetakuak. Asko gustatze zitzaxkiten, zoze esan ta ekua itte zulako, ta beste aldetik norbait eonezkeo erantzuna jasotze zalako. Eskuartea allau zakuna letzen hasi naizenian-e hoixe bea sentiu det, toboganan alde batian naola ni, ta bestaldian zaudela zu. Ez gea "ikusten", baño zure ahotsa oso gertu sentitzea.

Nik testu horretako idazkeran ezin dut unibertsitateko inor bisualizatu, ezta Basarteko Unibertsitatekoa ere. Nik testu horretan, halaber, ezin dut aurkitu Bonaparte printzearen ustezko dialekto puruaren depositario bat, alegia, laborari analfabetoa, inpermeablea kultura idatziarekiko, sorterritik sekula atera gabea eta inoiz eduki ez duena harremanik aldameneko jendearekin. Horrelakoak aspaldi joan ziren behialako Euskal Herri atabiko hartatik.

Nik esango nuke idazkera horrek baduela errebindikaziotik zerbait: kontestua formala da guztiz, eta liburuak orraztaile bi eduki ditu, baina OAren testu guztiak ukitu gabe argitaratu dira -itxuraz behintzat-. Ezin dut

ulertu zein den errebindikazioa, ez da-eta izango analfabetismoa. Euskalkia ere ez, testua *sukalkiz* idatzita baitago. Hurbiltasuna eta sentiberatasuna, naturaltasuna, izango ote da idazkera ezin nahasiago horrek errebindikatzen duena?

Berriro ere Juan Luis Zabalaren beste iritzi bat gogoraraziko dizuet (**36**): *Ezin da ukatu, begien bistakoa da: gazteen artean oso zabaldua dago batutik ihes egiteko joera. Ez bakarrik hitz egiterakoan, baita idazterakoan ere; ez bakarrik lagunartean, baita jendaurrean ere. Euskaraz libre eta bizi aritu nahi dutenean batutik ihes egin beharra sentitzen dute askok, antza denez. Kasu batzuetan justifikatuta egon daiteke, baina nik ez diot batere susmo onik hartzen joera hori izaten ari den zabalkundeari.*

Ezagutza falta da, nire ustez, benetako motiboa, sustraian dagoen arazoa. Gordin esanda: analfabetismoa. Kasu gehienetan batutik ihes egiteko joera analfabetismo maila larri baten ondorio zuzena delakoan nago, eta ez ondo ikasitako arau batzuen zorrotasunaren aurkako protesta ironiko, errebelde eta transgresorea. Adierazkortasun gabezia baten ondorioa dela, alegia, adierazkortasuna indartzeko ahalegin bat baino gehiago.

Ez dut uste soilik analfabetismoa denik.

Horrez gainera suma dezaket Bonaparte printzearen mapa totemikoaren faszinazio ilunen bat-edo (**37**). Baina nire begietarako klaru dagoena da horrelako euskarak euskaldunok kohesionatu beharrean artxipelago bihurtzen gaituela, 50 irla isolatu bilakatzen gaituela, printzearen mapan legez batzen gaituenak bananduta. Paradoxaren handia: euskaldun egiten gaituen euskarak inkomunikatuta. Nekez asma liteke kontraesan erabatekoagorik.

Izatez, Bonaparte printzearen proiektu dialektologikoak edozein proiektzio kultural ukatzen zion euskarari, eta haren eskutizetan irakur dezakezu bere propositutik at zegoela

euskararentzako zein-nahi aurrerakada, izoztuta preserbatu nahi baitzuen euskara, hau da, orratzez entomologikoki fixatuta bere aniztasun dialektala.

Hitzez hitz diosku frantsesez (**38**) euskara ez litzatekeela atera behar filologo eta hizkuntzalarien alorretik, linguistikoa baita euskararen merezimendu nagusia, beste ezeren gainetik. Areago dena, ez du behar bestelako merezimendurik. Eta gainera, ez ditugua, bada, greziera, latina, italiera, espainiera, frantsesa, ingelesa, alemana, zeintzuak, apalagoak izan arren ikuspegi linguistikotik, beti gailenduko baitzaizkio euskarari alde literariotik? Beraz, azter dezagun euskara alde linguistikotik, baina alde linguistikotik eksklusiboki.

Alegia, Bonaparte printzearen plangintzak -edo gogoak- ez du inolaz ere kontzebitzen euskararen subordinazio kulturala gainditzea. Eta ez ere subordinazio soziala, ekonomikoa eta politikoa?

OA sukalkilariaren planteamenduko "prosa", nire ustez, antikulturala da errotik. Ez da bakarrik irismen ezinago laburrekoa dela, baizik eta, gainera, ukatzera datorrela prosak aldean daraman eraiketa kulturalaren zentzua, hainbat idazle-belaunaldiren tradizioaren fruitua izatearena. Eta hori, antza, dialektoaren aitzakian-edo.

Bai, gurean horrelako *sukalkiak* jatortasunaren frogantza bihurtu dira, jatortasun-labela ei darakuste. Deigarria da hori, zeren-eta dialektoa atrasoaren eta miseriaren sinonimoa baita beste latitude batzuetan. Horretaz jabetu naiz joan den udan, Igela argitaletxeak plazaratu Elena Ferranteren tetralogia irakurtzean. Ferranteren kontakizunean -prefosta, italiera batuan idatzita dago eta euskara batura itzulita- presentzia nabarmena dauka Napoliko dialektoak, baina beti ere estekatuta aurkituko duzu zerekin-eta subordinazio sozialarekin, subordinazio ekonomikoarekin eta subordinazio kulturalarekin.

Bonaparte printzearen mapa totemikoaren faszinazioa aipatu dut arestian. Ez daukagu astirik *Duvoisin kapitainaren malura. Bonaparte printzearen itzal luzea (39)* orain azaltzeko. Baina, ni neu konklusio batera iritsia naiz. Ohiko interpretazio konplazienteaz haratago, Bonaparte printzearen proiektu dialektologikoak frustratu egin zuen Duvoisin kapitainak hobetsiriko prosa-eredu supradialektala, Telemakoren abenturak euskaratzeko premiazkoa zuena. Duvoisin kapitainak euskara aberastu baten beharrea aurkitu zuen bere burua, eta, orobat, euskara aberasten borrokatu eta higatu zen: Duvoisin kapitainak euskara aberastu bat nahi zuen, etorki anitzetako ekaiez osotua; ez bere dialektoa.

Kontura gaitezen, proiektzio kulturalik gura badugu euskararentzat, derrigorrezkoa dugu, Duvoisin kapitainak legez, euskara aberastu bat, etorki anitzetako ekaiez osotua eta, gaurko egunean, euskara batuaren orubean eraikia.

(40) Mila esker denoi.

